

ניתן לקבל את השיעור מידי שבוע בכתובת
3246347@gmail.com

תנו דעתכם שלא תעשו כמעשיהם, עמדו ומלאו כל ארץ ישראל תורה". בין התלמידים הראשונים היה אהבה ואחוה, הם היו זוגות, אך לא נהגו מספיק כבוד זה בזה. אין חיוב לנהוג כבוד בחבר, החיוב הוא על הורים ורב, אך בדרגתם היו צריכים לנהוג כבוד זה בזה, ולא נהגו. אם היו נוהגים כבוד זה בזה, היו מביאים את הגאולה.

איתא בגמרא (קידושין דף ל:), "ואמר רבי שמעון בן לוי: יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו, שנאמר (תהלים לז, לב): "צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו", ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו". תלמידי רבי עקיבא לא היה בכוחם להגיע לדרגת הגאולה בלא עזרה משמים. וכיון שדורם לא היה ראוי, לא זכו לסיוע משמים, ולא נהגו כבוד זה בזה. ולכך אין להם קיום בעולם, אין להם אפשרות למלא את תפקידם, ומתו כולם בין פסח לעצרת.

זמן זה מסוגל לריבוי תורה שבעל פה. בפסח שני התחדש כוח תורה שבעל פה, מבאר האור גדליה (מועדים, פסח שני):

אלו האנשים אשר היו טמאים לנפש אדם, היו אנשים גדולים... וכשראו שנדחו מלעשות הפסח, ושהקב"ה סיבב הסיבות שיהיה להם מניעה מלעשות הפסח, בדקו את עצמם לראות איזה פגם וחסרון יש בהם שבשבילה נדחו מלעשות הפסח, ואחר שבדקו ולא מצאו שום פגם, באו למשה רבינו עליו השלום עם טענה למה נגרע, בשביל איזה פגם נדחו מלעשות הקרבן פסח... ואלו האנשים אשר היו זכאים באמת, וזכו להוריד הפרשה של פסח שני משמים, היו הראשונים שהורידו פרשה בתורה, וזהו עניין של תורה שבעל פה, שעל ידי העמל והגיעה שלו הוא מוסיף חלק בתורה, ואף שהיה פרשה בתורה שבכתב, אבל אופן נתינתה הייתה בבחינת תורה שבעל פה, שעל ידי עבודת האדם נתחדש פרשה זו.

בפסח שני התחדש הכמיהה והרצון שלנו לקיים מצוות, בכמיהה זו התחדש תורה שבעל פה. רבי עקיבא הוא כוח תורה שבעל פה, עבורו נכתבו כתרי האותיות (מנחות דף כט:). משלא עמדו תלמידיו בדרגה הראויה לחדש תורה שבעל פה, מתו. לכך בפטירת רבי שמעון בר יוחאי עושים הילולא, ביום פטירתו התגלה הזוהר (זוהר ג, דף רפז:), ירד לעולם שפע של סתרי תורה. על סתימת התורה אנו אבלים, על גילוי תורה אנו שמחים. הרי לנו כוח דיבור של תורה. ומשכך תקנו חכמים שבאותו דור אבילות על מותם, בכדי שנדע שבימים אלו עלינו לעמול ולתקן את פגמיתם של תלמידי רבי עקיבא.

דברים שלא נגלו למשה - נגלו לרבי עקיבא וחביריו

איתא במדרש (במדבר רבה יט, ו):

"ויקחו אליך פרה אדומה" (במדבר יט, ב). אמר רב יוסי ברבי חנינא: אמר לו הקב"ה למשה, לך אני מגלה טעם פרה אבל לאחר חקא, דאמר רב הונא כתיב (תהלים עה, ג) "כי אקח מועד אני מישרים אשפוט", וכתיב (זכריה יד, ו) "והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון" יקפאון כתיב, דברים המכוסין מכם בעולם הזה, עתידים להיות צופים לעולם הבא, כהדין סמיא דצפי (כמו עור שרואה) דכתיב (ישעיה מב, טז) "והולכתי עורים בדרך לא ידעו" וכתיב "אלה הדברים עשיתם ולא עזבתם", אעשה אין כתיב כאן אלא "עשיתם", שכבר עשיתי לרבי עקיבא וחביריו, דברים שלא נגלו למשה, נגלו לרבי עקיבא וחביריו. "וכל יקר ראתה עינו" (איוב כח, י) זה רבי עקיבא וחביריו.

לרבי עקיבא וחביריו נגלו חידושים שלא נאמרו למשה רבינו. נתגלה סודה של תורה אדומה, ואף שיתגלה סוד זה רק לעתיד לבוא. רבי עקיבא חידש תילי תילין של הלכות בתגי אותיות התורה. אין לנו מכך מאומה. טעם הדבר הוא על פי המבואר בזה, רבי עקיבא ראה את העולם במבט של לעתיד לבוא, אף תורתו היא תורת העתיד לבוא. לכך נגלה לו כל תורת העתיד לבוא והוא שלימדה לתלמידיו.

משה רבינו מסר עיקרי התורה

יש להבין. משה רבינו מוסר תורה שבכתב, כיצד תתכן תורה שלא נמסרה על ידו? מבאר האור החיים (ויקרא יג, לז):

וראייתי ליישב מאמרי רז"ל שאמרו (ויקרא רבה כב, א) שלא היה דבר שלא נמסר למשה בסיני, ואפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, ואמרו במקום אחר (במדבר רבה יט, ו) כי רבי עקיבא היה דורש מה שלא ידע משה כאמרו הדברים עשיתם אעשה לא נאמר וכו' יעויין שם דבריהם, וכן כמה מאמרים שדומים לזה. ונראה כי ישוּב המאמרים הוא. כי הן אמת שכל דבר תורה נאמר למשה ואין חכם יכול לדעת יותר ממה שידע משה, והגם שתצרך כל דורות ישראל מיום מתן תורה עד שתמלא הארץ דעה אין חידוש שלא ידעו משה, אבל ההפרש הוא כי משה נתן לו ה' תורה שבכתב ותורה שבעל פה, והנה האדון ב בחכמתו יתברך רשם בתורה שבכתב כל תורה שבעל פה שאמר למשה, אבל לא הודיע למשה כל מה שנתן לו בעל פה היכן הוא רמוז בתורה שבכתב וזו היא עבודת בני ישראל עמלי תורה ללבש ההלכות שנאמרו למשה בסיני והסודות והדרשות כלן יתנו להם מקום בתורה שבכתב, ולזה תמצא באו התנאים וחברו תורת כהנים וספרי וכו' וכל דרושתם בכתובים אינם אלא על פי ההלכות והלישם בתורת ה' תמימה שבכתב, ואחריהם ועד היום זו היא עבודת הקודש בני תורה לדייק המקראות וליישבם על פי המאמרים שהם תורה שבעל פה, וזו היא עבודת התורה הנקראת ארץ החיים, וענין זה לא נמסר למשה כולו לדעת כל תורה שבעל פה היכן היא כולה רמוזה בתורה שבכתב, ולזה אמרו רז"ל שדרש רבי עקיבא דרשות שלא ידעם משה, אין הכוונה שלא ידע משה עקרון של דברים הלא ממנו הכל אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, אלא שלא ידע סמיכתם ודיוקם היכן רמוזים בתורה, וזה לך האות מה שלפנינו שדרש הלל מהכתוב ההלכה שנאמרה למשה בעל פה ולא גילה ה' למשה עיקרה בכתוב ובא הלל ודרשה, ודברים אלו נכונים הם.

משה רבינו מסר את דיני התורה, כיצד לומדים כל הלכה והלכה מתוך התורה נמסר בידי תורה שבעל פה. התגים הם הכתרים שבאותיות, רבי עקיבא חידש כיצד לומדים הלכות מכל תג ותג שבתורה. כיצד לומדים דברי תורה שלא מתוך הכתב, מהתג שנמצא שמעל הכתב.

בן גרים

אנו אומרים בכל שבוע "שנים מקרא ואחד תרגום", את התורה קיבלו בני ישראל מסיני. התרגום בארמית אף אותו קיבלו מסיני ונשתכח במהלך השנים, עד שהגיע אונקלוס הגר ותיקנו מחדש. למדים אנו שנצרך כוחו של אדום בכדי לחדש בתורה שבעל פה. כך רואים אנו ששמעיה ואבטליון נשיאי ישראל היו בני גרים, ואף רבי עקיבא בן גרים היה.

בטעם הדבר מבאר האר"י (ליקוטי תורה) על הפסוק "והאבדתי חכמים מאדום" (עובדיה א, ח):

הנה עשו היה ניצוצי קדושה דגלי רזיא שלו גנוזות בפיו, בסוד "כי ציד בפיו" (בראשית כה, כח). ולכן כשחתך חושם ראשו, דלג הראש למערה ונקבר עם יצחק, כי הקדושה היתה בראשו לבד, לכן נקבר שם. ובהיותו ממקום זה היה מתגאה, לכן אמר (עובדיה א, ד) "אם תגביה כנשר". ומהקדושה ההוא יצאו גרים ראשי ישראל, שמעיה ואבטליון, רבי מאיר, ורבי עקיבא, ועל זה נאמר "והאבדתי חכמים מאדום" לכן אין מקבלין גרים מאדום.

רבי עקיבא הוא מזרעו של עשו שכוחו בפיו ולכן הוא שהעמיד בידינו את התורה שבעל פה. "זכר ה' לבני אדום את יום ירושלים האמרים ערו ערו עד היסוד בה" (תהלים קלז, ז). בני אדום החריבו את יסודות בית המקדש, כדי לעקור את טומאתם ששירשה את יסודות בית המקדש, צריך שכוח תורה שבעל פה תהיה מזרעם. כוח תורה שבעל פה שמחזק ומאמת את כוח תורה שבכתב, נבנה מכוח אותם שהחריבו את יסודות בית המקדש.

כ"ד אלף תלמידים

נעמיק בדברים. איתא באבות דרבי נתן (יב) על רבי עקיבא: "בן ארבעים שנה הלך לו לבית הספר. בן ארבעים שנה למד את הכל וארבעים שנה למד את ישראל. נמצאו לו י"ב אלף זוגות של תלמידים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות יושבים ושונים מאנטפטרס ולפנים". יש אומרים שהייתה פטירת תלמידי רבי עקיבא קודם החורבן. וראיה לדבר, רבי עקיבא החל ללמוד תורה בהיותו בן ארבעים, ובהיותו בן שישים וארבע איתא בגמרא בנדרים (דף נ). שהיו לו עשרים וארבע אלף תלמידים, בראות חמיו כלבא שבוע

את גדולתו בתורה, נתן לו מרכשו. והרי בתחילת המצור על ירושלים שהיה לכל היותר ארבע שנים מאוחר יותר, שרפו את כל רכושו (גיטין דף נו.), ולכאורה תמה עשירותו. הרי שהזמן בו היו לרבי עקיבא עשרים וארבע אלף תלמידים הוא קודם החורבן.

רבי עקיבא למד עמהם תלי תילים של הלכות בכל קוצו של יוד מכתרי האותיות שבתורה, הוא למד עמם את הכוח שמעל ומעבר לתורה המצויה בדינו, וזו תורה שלעתיד לבוא. בכוח זה חפץ רבי עקיבא להביא את הגאולה, ומכיון שלא נהגו כבוד זה בזה, מתו כולם בין פסח לעצרת, ולא עמדה לנו זכות זו להמשך קיומו של הבית השני, וחרב הבית בהיות רבי עקיבא בן שישים ושמונה. הרי שחפץ רבי עקיבא להביא את הגאולה בכוח התורה שלעתיד לבוא, לפיכך במותם היה העולם שמם מתורה.

יש אומרים שהיה זה אחר החורבן. רבי עקיבא עמל להביא את הגאולה בכוח התורה, ומשלא זכו ומתו כולם, עמל להביא את הגאולה בכוח המלחמה. העמיד את בר כוזיבא להילחם ברומאים. שנתיים וחצי הצליחו במרדם, ומשהרגו את רבי אלעזר המודעי, נפלה ביתר ונהרג בר כוזיבא. למדנו, רבי עקיבא עמל בכל דרך אפשרית להביא את הגאולה.

ורבי עקיבא מצחק

רבי עקיבא היה מעתיק השמועה לדורות עולם, כאשר מתו תלמידיו, שמם העולם כולו מתורה. תורת רבי עקיבא חלוקה מתורת שאר התנאים, רבי עקיבא חי את הבריאה כתיקונה השלם, ורצה להנחיל זאת לתלמידיו ולא עלה בידו, ולכן הנחיל את עיקרה של תורה שבעל פה, שעומדת בידינו מכוחו עד ימינו אנו, ורק לעתיד לבוא נבין איך השפיעה תורה זו על חיינו אנו. ובכך נבין כמה גמרות מופלאות במעשיו של רבי עקיבא.

איתא בגמרא במכות (דף כד.):

וכבר היה רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא מהלכין בדרך, ושמעו קול המונה של רומי מפלטה ברחוק מאה ועשרים מיל, והתחילו בוכין, ורבי עקיבא משחק. אמרו לו (חביריו): מפני מה אתה משחק? אמר להם (רבי עקיבא): ואתם מפני מה אתם בוכים? אמרו לו (חביריו): הללו כושיים שמשתחוים לעצבים ומקטרים לעבודת כוכבים יושבין בטח והשקט, ואנו בית הדרום רגלי אלוקינו שרוף באש ולא נבכה? (- הדוקשה להם וכי רשע וטוב לו?) אמר להן (רבי עקיבא): לכך אני מצחק, ומה לעוברי רצונו כך, לעושי רצונו על אחת כמה וכמה.

הרי שרבי עקיבא אינו רואה את הנראה כיום, רבי עקיבא מבין מתוך הדברים את שכרן של צדיקים לעתיד לבוא, ולכן הוא מצחק. וכך הוא בגמרא בסנהדרין (דף קא.):

אמר רבה בר בר חנה: כשחלה רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו. אמר להן (רבי אליעזר): חמה עזה יש בעולם (חרון אף יש בעולם, שלכן אני נוטה למות). התחילו הן בוכין ורבי עקיבא משחק. אמרו לו (חביריו): למה אתה משחק? אמר להן (רבי עקיבא): וכי מפני מה אתם בוכים? אמרו לו (חביריו): אפשר ספר תורה שרוי בצער (והיינו, וכי כאשר נראה כיצד מתקיים צדיק ורע לו), ולא נבכה? אמר להן (רבי עקיבא): לכך אני משחק. כל זמן שאני רואה רבי, שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה, ואין שמנו מבאיש, ואין דובשנו מדביש, אמרתי: שמא חס ושלום קיבל רבי עולמו. ועכשיו שאני רואה רבי בצער אני שמח. אמר לו (רבי אליעזר): עקיבא, כלום חיסרתי מן התורה כולה? אמר לו (רבי עקיבא): לימדתנו רבינו (קהלת ז, כ) "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא".

מבאר רבי שלום שבדרון, רבי עקיבא ראה כבר כעת את עולם הנצח, הוא הלך לשיטתו שאמר (ברכות דף ס:): "לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד". אף שראה את רבו רבי אליעזר מצטער ביסורין, הוא רואה את התורה עצמה מתיסרת. אך הוא רואה בתוך כך את המבט העמוק, את כפרת העוונות. את עולם הנצח הנרכש ברגעים אלו.

וכך הוא המשך הגמרא במכות (דף כד.):

שוב פעם אחת היו (רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא) עולין לירושלים, כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם. כיון שהגיעו להר הבית, ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים, התחילו הן בוכין ורבי עקיבא מצחק. אמרו לו (חביריו): מפני

מה אתה מצחק? אמר להם (רבי עקיבא): מפני מה אתם בוכים? אמרו לו (חביריו): מקום שכתוב בו (במדבר א נא): "והזור הקרב יומת", ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה?

אמר להן (רבי עקיבא): לכך אני מצחק, דכתיב (ישעיהו ח ב): "ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו". וכי מה ענין אוריה אצל זכריה, אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני? אלא, תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה, באוריה כתיב (מיכה ג יב): "לכן בגללכם ציון שדה תחרש", בזכריה כתיב (זכריה ח ד): "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים". עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה ("ציון שדה תחרש") הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה (בכך שראינו שועל יוצא מבית קדשי הקדשים) בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת. בלשון הזה אמרו לו: עקיבא, ניחמתנו. עקיבא, ניחמתנו.

ודאי שרבי עקיבא עשה קריעה על חורבן הבית, על הצער הנורא שרואים שועל יוצא מבית קדשי הקדשים. אך רבי עקיבא ראה במבטו את עומק הדברים. רבי עקיבא ראה אף בתוך החורבן את המעלות הגלומות בתוכו, וכך בתוך ביזוי והשפלת בית מקדשנו שנעשה משכן לשועלים, ראה רבי עקיבא את אורה של הגלות מבצבץ ומנצנץ לו. את קיום נבואת העתיד. דכיון שהיה החורבן הגדול ביותר, אות הוא שנשלם החורבן, ומעתה ואילך כל הקורה הוא המכוין לגאולה, ומוביל למהלך הגדול, והחיבור הגדול ביותר, שהוא הגאולה השלימה שאז נתענג על ה'.

בכך יש שביארו את האמור בהגדה של פסח: "מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרין ביציאת מצרים כל אותו הלילה". מדוע הסבו כולם בבני ברק בביתו של רבי עקיבא. מדוע הסב עמהם רבי אליעזר רבו של רבי עקיבא, ולא בא רבי עקיבא לליל הסדר אל רבו רבי אליעזר? ולמבואר בכאן, היה זה בשנה אחר החורבן, חשבו התנאים בלבם איננו יכולים להרגיש כבני חורין בחג החירות כאשר לעיננו נחרב בית מקדשנו, וחסרנו את קרבן פסח. לכן הלכו התנאים לביתו של רבי עקיבא אשר ענינו צופות את העתיד, ומרגיש אף בהיותו בגלות את חיי הגאולה, וכך הרגישו כולם חירות אמיתית מהי אף בגלות.

טעמי המצוות - מלשון טעם הפה

תורת רבי עקיבא היא תורה הראויה לימות משיח. רבי עקיבא רצה בכוח אלפיים שנות תורה, לגלות את אלפיים שנות תורה שבימי המשיח. יש להוסיף מדברי הבית הלוי (שמות יג, ח):

...והוא דאף על גב דטעם זה אמת דפסח שעשו ישראל במצרים בשעת מעשה היתה הוראה לביטול עבודה זרה שלהם, מכל מקום עוד חידש להרשע חידוש דברים שלא ידע מהם, והוא דגם בהמצות שאנו יודעין בהם הטעם וכמו במצה שאמרו בה טעם על שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שגאלם, וכן מרור שבא לזכר שמררו המצריים חייהם, ופסח על שפסח על בתי אבותינו, מכל מקום בודאי דאין זה עיקר יסודה של המצוה ולא מטעם זה נתחדשה המצוה, והטעם אינו רק דבשביל זה מוטל עלינו החוב לקיים ולעשות מצוה זו ולא נהיה כפויי טובה, וכן דקדקו רבותינו ואמרו מצה זו שאנו אוכלין כו' על שום שלא הספיק בצקם כו' דהוא רק טעם דמשום הכי אנחנו מקיימים מצוה זו, אבל עיקר יסודה של המצוה למה כך היא המצוה איננו בשביל זה מה שהיה במצרים.

דהרי התורה קדמה לעולם וגם קודם העולם היתה התורה והיה כתיב בה מצות מצה, וגם אברהם אבינו וכל האבות קיימו התורה כולה עד שלא ניתנה ואם כן הוא בליל ט"ו בניסן אכל אברהם מצה ומרור, אף על גב דאז היה קודם גלות מצרים. ועל כרחך מצות אלו לא נצמחו מגאולת מצרים רק הוא להיפוך דמצות מצות פסח ומצה ומרור שיש בלילה הזאת נצמחה גאולתן ממצרים בלילה זה, והוא דמשיב להרשע על חקירותיו "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים", לא אמר לו בעבור שיצאתי ממצרים אני עושה המצוה, רק להיפוך בעבור מצות אלו נתחדש לנו יציאת מצרים.

וזהו בכלל בכל טעמי המצות דלא בשביל הטעם נעשה המצוה, רק להיפוך דבעבור המצוה בא הטעם, וכמו דראינו דבזכות פסח ומצה ומרור שיש בלילה זו זכו להגאל ושלא הספיק בצקם להחמיץ, וכן זכינו לבטל עבודה זרה של המצריים בפומבי לעין כל "ולא יחרץ כלב לשונו" וכן הוא בכל המצות, ובזה נסתרו כל חקירותיו של הרשע דאין לו מקום לערער לומר דבהבטל הטעם בטל המצוה חלילה, ונמצא דהמצוה בעצמה בעצם יסודה היא חוקה לא נודע לנו עיקר טעמה והיא קיימת לעולמים בלא הפסק.

לעתיד לבוא יתבאר תועליות המצוות לגאולה

ובזה נוכל לבאר דברי המדרש רבה ריש חוקת (יט, ו) וזה לשונו: כתיב (תהלים עה, ג) "כי אקח מועד אני מישרים אשפוט", וכתיב (זכריה יד, ו) "והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון" יקפאון כתיב, דברים המכוסין מכם בעולם הזה, עתידים להיות צופים לעולם הבא, כהדין סמיא דצפי (כמו עוור שרואה) דכתיב (ישעיה מב, טז) "והולכתי עורים בדרך לא ידעו" עד כאן לשון המדרש. ומבואר מדבריו דדורש דלעתיד לבא יתגלו טעמים של פרה אדומה וכל החוקים שבתורה, ולכאורה דרשה זו רחוקה היא הרבה מן פירושו הפשוט של הפסוק דהך "והולכתי עורים בדרך לא ידעו" קאי על יציאתן מן הגלות, וילכו בדרך לא ידעו עד עתה מאותה הדרך, וחכמינו ז"ל דרשוהו על טעמי המצות של פרה ושאר חוקים. ולפי הנתבאר לעיל יבואר היטב והפשט הפשוט וגם הדרש הכל אחד ואל מקום אחד יסובו.

דכבר נתבאר דהמצוה איננה בשביל הטעם הנודע לנו, ואם כן נתבונן אם היה נתינת התורה קודם גלות מצרים הרי גם אז היה המצוה לאכול בליל ט"ו בניסן מצה ומרור ובודאי דאז היו נחשבין מצות אלו לחוקה גמורה, כמו שארי החוקים ממש כמו פרה אדומה בלא שום מבוא בשכל להבין בה קצת טעם למה ירמזון דברים הללו. ורק עתה שראינו בעינינו התועלת והפעולה שיצאה לנו מן מצות הללו, ורואין אנו אשר באותו עת ממש של המצוה זכינו להיגאל, וגם כל פרטים שהיה במצרים, ופרטי וסדר הגאולה הם ממש מכוונים להפרטים שיש בהמצוות, אזי מן הפעולה שיצאה לנו יש מבוא קצת להתבונן ולחקור מן המאוחר אל המוקדם ולידע קצת מן סודה של המצוה.

וכמו דקצת מן הקצת כתבו המקובלים בכתבי קודש שלהם ענייני מצות אלו ורמיזותיהם ונתגלה רק קצת, וכולה גם עתה נשאר נעלם מעין כל חי, ושארי המצות שלא הגיע עדיין הזמן שיהיה פעולתם נגלית ונראית בזה העולם ושומרים הם דאז יתגלה לעין כל וכמאמר הכתוב (יחזקאל לח, כג) "והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני עמים רבים", לעתיד נשארים חוקים בלא שום מבוא לידע ולהתבונן בהם וכמו פרה אדומה וכדומה, אבל לעתיד לבוא כשתהיה הגאולה העתידה וכל הישועות ונחמות לישראל והכל יהיה בזכות כל התורה והמצוה ויתבער כוח הטומאה והרע מישראל וכמאמר הכתוב (יחזקאל לו, כה) "וזרקתי עליכם מים טהורים". וכן יבוער הטומאה מכל העולם בכללו וכמאמר הכתוב (זכריה יג ב) "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ".

וכל פרטי הגאולה העתידה, הן החירות מן שיעבוד גלות, והן החירות מן היצר הרע, ויהיו כל פרטי הגאולה מכוונים כמו פרטי המצות והחוקים, דהכל יהיה בזכות האמונה והמצות. אז יבינו מן המאוחר אל המוקדם, ויבינו סודה של פרה ושאר החוקים והמצות שבתורה, וזהו שדרשו "והולכתי עורים בדרך לא ידעו", שיתגלו טעמי המצות ושל פרה, דודאי אין מקרא יוצא מידי פשוטו דקאי על אופני סידורים ופרטים של הגאולה, והליכתן מן הגלות שיהיה באופן שלא ידעו ולא עלה על לבם, דכמו דאין לנו מבוא ונעלם מכל טעמי החוקים ופרטיהם, כמו כן נעלם עתה סדרי הגאולה.

ורק דעל ידי שיראו פרטי ואופני גאולתן שלא ידעו מהם עד עתה, ממילא ידעו גם כן ענייני החוקים שבפרה והמצוות שבכל התורה כולה וכמו שנתבאר. ונקטו דרשתם על פרה, דפרה רומזת על גאולה העתידה, וכמו דאיתא בילקוט פרשת חוקת (תשנ"ט) "פרה" זו מצרים, "אדומה" זו בבל כו', "ושחט אותה לפניו", "כי זבח לה" בבצרה" (ישעיהו לד ו). הרי דרומזת על הגאולה השלימה מכל השיעבודים שהיו בעולם ושפיר דרשו דלעתיד לבוא יהיו נגלים טעמים שלה וסודיה.

טעמי המצוות היינו מלשון טעם. ביארו לנו חכמינו את טעמי המצוות שנרגיש טעם בעשייתן, אך אין זה פירושה האמיתי, ויתבאר לנו רק בגאולה העתידה איך כל מצווה הביאה לגאולה, וזהו עיקר טעמה של המצווה. ודוגמא לדבר, איננו שומרים שבת כיון שהקב"ה ברא את העולם בששה ימים ונח ביום השביעי; הקב"ה נח ביום השביעי כיון דאסתכל באורייתא וראה שכתוב בה לנוח ביום השביעי, ולכך ברא עלמא בששה ימים. ואף כך אנו אומרים בתפילת מוסף של שבת "והוא ישמיענו ברחמי שנית לעיני כל חי", דהוא השמעת תורתו של משיח. וכיון שלא נהגו תלמידי רבי עקיבא כבוד זה בזה כפי הנדרש מדרגתם הנעלית, לא זכו לרומם את דורם עמם, וכך היו מתעלים יותר כשדורם נעלה יותר, עד שהיינו זוכים להגיע לגאולה השלימה בימיהם, ומשלא זכינו, הלך רבי עקיבא לרבותינו שבדרום ולימד את רבי שמעון בר יוחאי וחבריו את תורת הסוד.

"ישקני מנשיקות פיהו"

וכך הוא ברש"י בשיר השירים (א, ב) על הפסוק "ישקני מנשיקות פיהו":

זה השיר אומרת בפיה בגלותה ובאלמנותה מי יתן וישקני המלך שלמה מנשיקות פיהו כמו מאז... ונאמר דוגמא שלו על שם שנתן להם תורתו ודבר עמהם פנים אל פנים, ואותם דודים עודם ערכים עליהם מכל שעשוע, ומובטחים מאתו להופיע עוד עליהם, לבאר להם סוד טעמיה ומסתור צפונותיה, ומחלים פניו לקיים דברו, וזהו "ישקני מנשיקות פיהו".

כבר נתגלתה תורה זו בזמן רבי עקיבא וחביריו. אנו מבקשים "ישקני מנשיקות פיהו", ערבה לנו תורה זו ומחכים אנו מתי נחזה בה שוב לראות סוד טעמיה ומסתור צפונותיה. ועל כך אנו מתפללים בקדושת מוסף: "והוא ישמיענו ברחמי שנית לעיני כל חי", אנו מבקשים לראות שנית במעמד הר סיני, ואף בגילוי סתרי התורה שנתגלו לרבי עקיבא וחביריו. על החורבן הזה אנו מתאבלים כל שנה בימי הספירה, על שאיבדנו מציאות של חיים בדרגת הגאולה השלמה.

עם ישראל גוף אחד

"לא נהגו כבוד זה בזה". עם ישראל הם גוף אחד. מבאר הפחד יצחק (אגרות וכתבים, פז):

ו. הנה תרועה היא קול שבור לעומת התקיעה שהיא קול שלם ופשוט, והרי ש"הרעה" היינו שבירה, וכיוצא בזה כתיב (תהלים ב, ט), "תרועם בשבט ברזל ככלי יוצר תנפצם", והגורם רעה לחבירו, היינו שהוא "מרע" לו ושוברו, וזהו בעצם שורשה של התיבה "רע" - שבירה. ועל דרך זה הוא מובנו של התואר "רע", דרע היינו חלק מסוים שנחלק ונשבר מהכלליות השלימה של כנסת - ישראל, שהרי יש ברעות חילוקי דרגות. וחיוכי - ואהבת ל"רעך" כמוך, ואל תעמוד על דם "רעך", מכוונים הם במסוים לכל יחיד בתורת יחיד, וכשמדברים על יחיד בתורת "רע" בפרטות היינו שהנו חלק יותר גדול בכלליות כנסת ישראל, שנשבר ונתחלק מכלליות זו, - "רע" מלשון שבירה, - ומדרגת "ישראל" שבו גדולה יותר מחבירו, כי המקום שהוא עומד בו כולל בתוכו מדה יתירה ממציאותה של כנסת ישראל והיא היא מעלת "רעך".

ז. וכאן אנו מגיעים לביאור התואר "רעייתי" שנתכנתה בו כנסת ישראל. ישראל אורייתא וקוב"ה חד הוא. כלליות כנסת ישראל היא חלק מסוים בכלליות זו של "חד הוא". וכשמדברים על כלליות כנסת ישראל בתורת מציאות בפני עצמה אז היא מכונה בתואר רעיתי, והיינו החלק שנשתבר ונתחלק מאותה מציאות של "חד הוא". ישנו מקום במציאות העולמות שם שולט ה"חד הוא" של קוב"ה אורייתא וישראל, וכלליות כנסת ישראל נשתברה ונחלקה מאותו ה"חד הוא".

זהו עומק החילוק בין מעשה טוב למעשה רע. במעשה טוב האדם שוקל ומתבונן בתמונה השלימה, מה היה עד עתה, מה יצא מהמעשה, ומסיק מה לעשות עתה. במעשה רע, האדם לא שוקל, המבט מופנה רק לחלק מהתמונה השלימה, הוא פועל ועושה כפי תחושת לבו ברגע זה. זהו הלשון "סולם רעוע", סולם המורכב מחלקים, אינו שלם. החיוב הוא לדבוק בַרַע, להתחבר לחלק מהשלמות הכוללת. כדי להתחבר כורתים ברית, חותכים את המפריד ובוזה מתחברים ממילא. חותכים את הקנאה התאוה והכבוד המפרידים בינינו, וממילא נהיים לגוף אחד. קוב"ה ישראל ואורייתא חד הוא.

לחפש להיטיב

בדרך זו מאריך לבאר רבי ירוחם ממיר (דעת תורה באורים ויקרא יט, יח):

"ואהבת לרעך כמוך". וברמב"ן: להשוות אהבת שניהם בדעתו, כי פעמים שיאהב אדם את רעהו בדברים ידועים להטיבו בעושר ולא בחכמה וכיוצא בזה, ואם יהיה אוהבו בכל יחפץ שיזכה רעהו האהוב לו בעושר ובנכסים וכבוד ובדעת וחכמה ולא שישווה אליו, אבל יהיה חפץ בלבו לעולם שיהיה הוא יותר ממנו בכל טובה, ויצוה הכתוב שלא תהיה פחיתות הקנאה הזאת בלבו, אבל יאהב ברבות הטובה לחברו כאשר אדם עושה לנפשו, ולא יתן שעורין באהבה".

עיקר העיקרים לאדם הוא שלא יחיה חיים פשוטים. כאשר חיים יחד עם ה"רחוב", ומשתרשים בחיי ה"רחוב" - מתהווים כה"רחוב". "אל תראוני שאני שחרחרת ששזפתני השמש" (שיר השירים א, ו) - "השזפתני השמש" הוא דבר נורא מאוד. רואים אנו אנשים החיים בין אומות העולם, סופגים בקרבם את כל הכיעור של האומות, וזאת מפני שהם החיים חיים פשוטים, והמשתרשים בתוך ה"רחוב", וכאשר אנשים אלה פונים אל תורה הקדושה - ודאי כי אינם מבינים בה מאומה, כי התורה הרי שונה הוא לגמרי מאופן החיים שחיים בו, וממילא מסתכלים על התורה כעל "איזה ענין דתי".

אם ישאלו אותנו, מה הענין שאיננו הולכים ברחובות לחפש עני להיטיב עמו? - הרי נגיד מיד כי זה דבר שמתאים לאברהם אבינו עליו השלום! כי זוהי ממדותיו המיוחדות של אברהם אבינו עליו השלום! "כחום היום" (בראשית יח, א) - שהיה מצטער עד מאוד שאין לו עם מי להיטיב! הנה זאת ממדותיו של אברהם אבינו עליו השלום, אך אנחנו איננו במדרגה זאת, וכשאנו אומרים כך, אינו עולה על דעתנו כלל, כי הילך - מחשבה זה נובע מן ה"שזפתני השמש", ממה שאנו חיים חיים פשוטים, והתרגלנו במבט של הרחוב!

אבל היסוד הוא ש"אין בין גיהנום לגן עדן אלא כחוט השערה" (ילקוט שמעוני קהלת, תתקעו). - על מאמר זה כבר הגדנו כמה ביאורים גדולים, אך מעולם לא עמדנו על פשטות הדברים, כי "אין בין גיהנום וגן עדן אלא כחוט השערה", יתכן להיות גם על הגן עדן של אברהם אבינו עליו השלום, גן שהוא לפני ולפנים בקצה המדרגות, יתכן שגם הוא אין בינו לגיהנום אלא רק כחוט השערה; אם לא אברהם אבינו עליו השלום - הנה זה כבר רע! ואם "רע" - הרי זה הרע הפשוט! אם אינם רצים אחרי עני, אם אינם מחפשים אותו, כי אז אפילו אם העני כבר בא אצלו, ונותנים לו - אין זו נתינה אמיתית, ובלב באמת חושבים: "הלואי ולא היה בא" - ונמצא, שאם אין האדם רץ אחרי העני, הוא מפני שהוא באמת רשע מרושע, גיהנום פשוט.

הנה מצינו בחז"ל (בבא קמא דף כ.) דינא דזה נהנה וזה לא חסר פטור מלשלם, ובתוס' שם נזכר הטעם דכופין אותו על מדת סדום (ועיי"ש במפרשים). והבה נצייר לנו אדם שיש לו חצר דלא קיימא לאגר וגברא דעביד למיגר (אדם שיש לו חצר שלא עומדת להשכרה, ונכנס לדור בה אדם שרוצה לשכור), ואנו רואים את האיש הזה מכניס את הגברא לחצרו, ומכין לו כל הנוחיות, והלה נהנה מזה - הרי אצלנו היה בעל החצר הזה נחשב כחסיד שבחסידים! - וכן הוא באמת! - ואולם אצל חז"ל זוהי הלכה של כופין על מדת סדום! האם בציורינו אנו שיש לנו על סדום, היה מצב כזה נחשב למדת סדום?! - הוא אשר דיברנו לאמור כי האנשים החיים חיים פשוטים, ומשתרשים בתוך הרחוב, כאשר הם פונים אל תורתנו הקדושה, אין להם כל הבנה והשגה בה (זהו חיוב מצוות חסד בכל מצב, לאו דווקא בדרגת הגאולה).

התורה נתנה לנו מצוה של "ואהבת לרעך כמוך", מצוה לכל אדם ואדם, כקטן כגדול, - מצוה להשוות בדעתו אהבת עצמו ואהבת רעהו במדה שווה ממש. ואם יתן שיעורין באהבה, רצה לומר שאפילו אם ייטיב לרעהו בעושר ובנכסים ובכבוד ובדעת וחכמה, וגם ייטיב אותו בהם במדה מרובה וגדולה מאוד, אלא שיהיה חפץ בליבו שרעהו לא ישווה אליו ממש, ושיהי' הוא יותר ממנו, הנה על זה קורין כבר - "פחיתות הקנאה הזאת"! זוהי כבר "מדה מגונה"! אשר מחויב לשרש זאת מקרבנו! - זהו היסוד "שאין בין גיהנום לגן עדן אלא כחוט השערה" - אם לא ימצא בשיא תכלית השלמות, הרי כאן כבר "גיהנום"! הנה זה כבר רשע מרושע!

איתא במדרש (בראשית רבה סא, ג) "שנים עשר אלף תלמידים היו לו לרבי עקיבא מעכו ועד אנטיפרס וכולם בפרק אחד מתו, למה שהייתה עיניהם צרה אלו באלו, ובסוף העמיד שבעה וכו' אמר להם בני, הראשונים לא מתו אלא שהיתה עיניהם צרה אלו לאלו, תנו דעתכם שלא תעשו כמעשיהם, עמדו ומלאו כל ארץ ישראל תורה" עד כאן. הנה שבעת התלמידים עמדו ומלאו כל ארץ ישראל תורה, והשנים עשר אלף התלמידים כי לא מלאו כל ארץ ישראל בתורה, זאת אומרת כבר כי הייתה עיניהם צרה בתורה, צרה ללמוד אותה לאחרים. וכיצד נבין זה באמת שהייתה עיניהם צרה בתורה? האם חלילה לא לימדו את בני ישראל תורה? אלא הוא סוד העניין, שכמו שהגדנו: "שם אין האדם רץ אחרי העני; לחפש עני ברחוב, כדוגמת אברהם אבינו עליו השלום, הרי אדם זה כבר רשע מרושע, כן הוא העניין ברוחניות, אם לא "רצים ברחובות", אם לא "רודפים" ו"מחפשים" אחרי אנשים ללמדם תורה, אם חסר לאדם ה"טוב עין" - זה משה שהתורה נתנה לו ונתנה לישראל (ילקוט שמעוני שמות, שצו), הרי זה כבר "צר עין", ולפי גודל מדרגתם של תלמידי רבי עקיבא, לא היו בדרגת טוב עין של משה רבינו. ואם לא בזו הדרגה נקרא כבר אצל חז"ל "עיניהם צרה בתורה". הוא היסוד של "אין בין גיהנום לגן עדן אלא כחוט השערה"!

האדם צריך לחפש להיטיב. מי שההטבה אינה חלק ממנו, קשה לו להיטיב גם כשהוא מטיב בפועל, הטבתו אינה שלימה. תלמידי רבי עקיבא נתבעו על כך שלא מלאו כל ארץ ישראל תורה. זו תביעה על כל אחד ואחד מאיתנו, להפיץ ולהרבות תורה ככל יכלתו.

מכובד בעצמותו

אמנם הפחד יצחק (שבועות טז, י) מבאר לפי דרכו, כבודו של האדם הוא ביחידותו:

יחידי נברא האדם. יחידות זו קיימת היא אפילו לאחר שכל העולם נתמלא אנשים. שהרי אפילו עכשיו חייב הוא לומר "בשבילי נברא העולם". אבל סוף סוף מציאותם של רבבות בני אדם כמותו מסתירה היא את יחידותו של האדם, אפילו בפני האדם עצמו. אלא שמתחתיתה של הסתרה זו, בפנים הנפש, בוער הוא הצימאון לטעום טעמה של יחידות זו (יתכן שבוער באדם אף הצימאון להטעים את חברו בייחודיותו). ועל כן, נמצא האדם בחתירה תמידית להבקיע את ההסתרה של הריבוי בכדי לגלות לעצמו את תואר היחידות של אישיותו, בכדי לשוב את נפשו הצמאה לגילוי זה. ועיקרו של רגש הכבוד, יונק הוא את חיותו מצימאון זה, תאוות הכבוד היא תאוות ההתייחדות, האדם חש עלבון כשמתייחסים אליו יחס אל אדם בכלל, ולא יחס שאליו בפרט, זה עלבון יחודו. כל שהכללתו מרובה, עלבון מרובה. כל מה שאתה מכללו יותר, אתה מחללו יותר. ולאיך גיסא, כל מה שאתה מייחד, יחוד על גבי יחוד, יותר אתה משיב את תאוות הכבוד שלו.

אדם זקוק להערכה, כשמכלילים אדם בתוך כלל, לא מבליטים את ייחודיותו, זהו ביזוי שאין כמוהו. מחוסר כבוד האדם יכול למות! "איזהו מכובד, המכבד את הבריות" (אבות ד, א), מי שמכבד את הבריות, מראה בכך שהוא מכובד בעצמותו, כבוד ואיתן. אינו זקוק לכבודם של אחרים כדי לדעת שהוא מכובד. להלכה, "גדול וסמוך על שולחן אחרים, הרי הוא קטן" (בבא מציעא דף יב:). מי שיודע שהוא בעצמותו מכובד, אינו רואה חיסרון לכבד את האחרים, מבין שכבודם אינו על חשבוננו, כל אחד והכלים שקיבל לעבודתו יתברך, כלים אלו הם ייחודיים לכל אחד ואחד, אינם אחד על חשבון השני. לזה צריך אמונה חזקה, לאהוב את השני, לא לנקום במי שהרע לו, אפשר רק עם האמונה וההבנה שהכל מאיתו יתברך, ואין אדם שיכול להרע לי מרצונו החופשי. ולכך על האדם לרומם את עצמו, להבין את מעלתו האישית, בזה הוא ירומם את עצמו, ואף יכבד את האחרים וירומם יחד עמו. כשלמדתי בשיבת חברון אמרו לנו, אל תחשבו שבזמן שמזדקנים יש פחות טענות של כבוד, ההיפך הוא הנכון. האדם יותר רגיש! בשנים הצעירות צריך לעבוד על תאוות הכבוד.